

Anton Bauer

GAZETA MEĐUNARODNIH PROPISA I KONVENCIJA ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE

Već preko stotinu godina na međunarodnim forumima operativano se raspravlja tema "Zaštita kulturnih dobara i spomenika kulture u slučaju rata". U niz etapa ovo je fiksirano i međunarodnim zakonima i konvencijama koje su u relativno kratkom vremenskom razdoblju prihvatile sve zemlje i države svih kontinenata.

Prva međunarodna konvencija sa usaglasnim zakona koja su prihvatile sve zemlje i koja je imala snažne obaveze u slučaju ratnih sukoba, a koja je tretirala i zaštitu spomenika kulture - donesena je u Hagu 1864. godine. Ova Konvencija fiksirala je odnos prema spomenicima kulture i njihovu zaštitu, odnosno obavezu zarađenih zemalja za zaštitu spomenika kulture na teritoriji suprotne zarađene strane.

Esencije međunarodne konvencije fiksirane i dopunjene u niz specifičnih konvencija tretiraju odnose zarađenih strana na kopnu i na moru. Ove konvencije preciznije su tretirale pitanje zaštite u slučaju rata sa nezaštićene gradove, naselja, objekte, bolnice, crkve i spomenike kulture. Sve ove konvencije i ako nisu bile posvećene isključivo zaštiti spomenika kulture niti se u potpunosti obuhvatili problematika i polemika oko teme sa slučaj rata, ipak su donijele izvjesne klase koje su i za posljednjeg rata imale dalekosežna značenja i rezultate. Rezultati ovih konvencija osjetili su se možda još intenzivnije poslije rata u vezi sa vraćanjem materijala koji je razrušen i zbirkan za vrijeme rata oduzet i zaplenjen u drugim zemljama.

Od ranijih konvencija, koje su općeg karaktera, na zaštitu spomenika kulture konkretnije se odnose neke konvencije koje su donesene u Hagu oktobra 1907. godine:

IV haška konvencija, koja tretira ratne sukobe na kopnu u čl. 27. obavezuje zarađene strane kod opsada i okupacije izvjesnog područja da provedu zaštitu određenih objekata među kojima su izričito navedeni spomenici kulture i zgrade koji služe umjetnosti i nauci.

Čl. 46. iste Konvencije izričito navodi zabranu rekviriranja privatne imovine od strane okupacionih vlasti. Na ovaj član nadovezuje se dalje i čl. 56. po kojem se komunalna dobra sa umjetnošću i nauka, ako pripadaju državi, tretiraju kao privatno vlasništvo u smislu zabrane konfiskacije i rekviriranja od strane okupacionih vlasti zarađenih zemalja. U istom članu 56. daje se zabrana oštećenja zgrade - spomenika kulture, historijskih spomenika i umjetničkih djela.

Ovi principi zaštite kulturnih dobara ugrađeni su i u IX hašku konvenciju od 18. okt. 1907. u kojoj su tretirani odnosi zarađenih strana na moru i bombardiranje kopna od pomorskih snaga za vrijeme rata.

XI haška konvencija tretira odnose i prava pobjednika u pomorskom ratu (Brag 18. okt. 1907): - Ova Konvencija izuzima od prava zauzimanja i rekviriranja brodeve koji nose transporte i vrše zaštitu kulturnih dobara.

U svim konvencijama izričito su navedeni uvjeti pod kojima se određeni spomenici smatraju zaštićeni. Osnovni uvjeti su da se ovi spomenici:

- neizmiju upotrebljavati u vojne svrhe ni direktno ni indirektno.
- da se u blizini ovih spomenika neizmiju nalaziti vojni objekti.
- da objekti, za koje se traži zaštita i poštuda od neprijatelja, moraju biti što dalje od glavnih sabirališta i industrijskih objekata.
- u blizini zaštićenih objekata neizmije se dozvoliti instalacija ni stacioniranje vojnih objekata ni sličnog.

Na ovaj međunarodnim zakonima propisane i fiksirane principe i uvjetima zaštite spomenika kulture i kulturnog inventara prošao je prvi svjetski rat. Umjesto fiksiranih obaveza,

sa saradana strane, prvi svjetski rat nije dao značajne rezultate u tom pravcu. Više su se osjetili rezultati izvjesnih obnova koje su se realizirale nakon rata u korist muzejskih ustanova.

Stvaranjem Društva Naroda nakon prvog svjetskog rata došlo je pitanje zaštite spomenika kulture ponovno pred najviši međunarodni forum.

Office internationale du Musée - Internacionalni ured za muzeje - kao organ Društva naroda, nakon niza opetovanih diskusija u Društva naroda i međunarodnim komisijama, dao je preko Društva Naroda preporuku koja je donesena na sjednici vijea Društva Naroda od 10. oktobra 1932. Izvjesne preporuke upućene su svim državama članicama Društva Naroda u kojima se upućuje apel na sve zemlje da nastoje realizirati o d g e j - n a s k o i j u koja bi bila usmjerena na upoznavanje vrijednost i značenja kulturnih spomenika i dobara, kao najsigurnije sredstvo za osiguranje ovih baštinskih najdragocjenijih dostignuća prošle generacije. Ovo je doneseno u vrijeme intenzivnog nastojanja Društva Naroda za obliku razorašanja pa se stoga odustalo od formuliranja ovih preporuka u formi konvencije u slučaju ratnih sukoba.

God. 1934. dao je Internacionalni ured za muzeje preporuku i sugestije zemljama članicama Društva Naroda da pripreme materijalna zaštita svog umjetničkog i historijskog dobra, jer su ovi spomenici od interesa za cijelo čovječanstvo bez obzira kome naroda pripadali.

Rat u Španiji bio je povod za ponovno naglašavanje ovog problema svim nacionalnim vladama od strane Internacionalnog ureda za muzeje, u formi rezolucije izdane u oktobru 1936. godine, u suradnji sa Internacionalnom komisijom za intelektualnu suradnju i vojnih stručnjaka; apelira se na sve zemlje da ne propuste ni jedno sredstvo svoje moći da osiguraju historijska i umjetničke spomenike od međunarodnih konflikata i unutrašnjih sukoba.

Iste godine dao je i apel Društva Naroda, na VI sjednici Komisije, svim zemljama - "da prouče i poduzmu mjere da se u ratu očuvaju spomenici umjetnosti i kulture i institucije, koje predstavljaju najplemenitije napore civilizacije.

Naslućeno opasnosti rata bile su povod, da se sa strane Internacionalnog ureda za muzeje intenzivno radilo na sakupljanju dokumentacije o posljedicama ratnih sukoba prvog svjetskog rata i rata u Španiji, o štetama koje su nanášane spomenicima, muzejima, bibliotekama, arhivama, historijskim urbanističkim kompleksima.

Na ponovnu inicijativu Internacionalnog ureda za muzeje sazvan je 1937.god. u Parizu Komitet ekspozita da organizira suradnju i radi na formulaciji jedne Međunarodne konvencije za zaštitu spomenika i umjetničkih predmeta u slučaju rata ili među državama ili u unutrašnjim oružanim sukobima.

Rezultat je bio prijedlog Međunarodne konvencije za zaštitu historijskih spomenika i djela umjetnosti za vrijeme rata - čiji tekst je donošan 1938.god.

Ova je prva međunarodna konvencija koja je usmjerena isključivo za zaštitu kulturnih dobara u slučaju rata. Ova Konvencija je fiksirala principe zaštite kulturnih dobara i garantirala poštivanje tih spomenika kao međunarodne dobro bez obzira kome narodu pripadali.

Prije nego je ova Konvencija prošla kroz međunarodne foruma počeo je novi svjetski rat i ponovo teško, dosada najveće, razaranja spomenika kulture koje je moglo uslijediti u jednom ratu.

Godine 1939. kada je počeo drugi svjetski rat dao je predsjednik Sjedinjenih država Amerike Franklin Roosevelt, apel od 1. septembra 1939.god. državama koje su ušle u oružani sukob i to Engleskoj, Francuskoj, Njemačkoj i Poljskoj - da poduzmu sve mjere da se sačuvaju spomenici ljudske civilizacije, da se susdrže od razaranja zgrada i cjelina koje su važne za civilizaciju.

Vađ 4. septembra 1939. Internacionalni ured za muzeje u Parizu dao je komuniké u kojem ističe:

- da umjetnički spomenici i kulturni lokaliteti i objekti na cijelom svijetu predstavljaju zajedničku historijsku vrijednost;

- da je dužnost i odgovornost za njihovo čuvanje obaveza cijelog čovječanstva;

- da se nepokretni spomenici kulture, koje se može prenijeti sa terena, koji su u opasnosti od ratnog razaranja, da se pronesu u zaštićena skloništa;

- da se historijski lokaliteti, urbanistički kompleksi, nepokretni spomenici kulture, zaštititi time da se ne upotrijebe ni direktno ni indirektno u vojne svrhe i da se eventualni vojni ciljevi udalje od tih objekata.

Kako kod nas nije tada postojao ni jedan forum koji se profesionalno bavio općim i specifičnim problemima muzeja i njihove zaštite, zato je Civilna zaštita u Zagrebu (koja je tada organizirao prof. Tešak) obratila pažnju i na probleme muzeja.

U proljeće 1940. godine organiziran je od strane Civilne zaštite tečaj za muzeje i muzejske radnike u Zagrebu na kojemu su u iscrpnim stručnim referatima izložena iskustva zaštite na osnovu konkretnih iskustava u razdoblju ratnih sukobina, uz obilnu dokumentaciju, koju je tada Civilna zaštita dobila od Internacionalnog ureda za muzeje u Parizu.

Ovaj tečaj bio je jedina direktiva i uputa za ono što je godinu dana kasnije provedeno u našim muzejima, kada je rat počeo. Civilna zaštita bila je tada, početkom rata 1941. godine, jedini štab koji je bio muzejima poklonac za sve ono što je bilo potrebno da se na brzini načini, da bi se spremlile i osigurale muzejske zbirke od ratnih opasnosti. To je bila izgrađnja improviziranih skloništa, pronos materijala u podruma, nabava tehničkih pomagala i građevnog materijala i slično.

Ove okolnosti bile su od presudnog značenja za muzeje u Zagrebu neposredno na početku rata 1941. godine.

Stvaranjem organizacije Ujedinjenih nacija i UNESCO-a nakon drugog svjetskog rata pomore su opetovano došla na tapet pitanja i problemi zaštite spomenika kulture.

U prvom redu zaštita repatrijacije i restitucije spomenika kulture i inventara kulturnih ustanova, na bazi ranijih međunarodnih konvencija, bila je opetovana tema, koja je i u

nisu konkretnih problema i pitanja bila povod za rasprave pred najvišim međunarodnim forumom. Ovo je uvjetovalo i potrebu dopune ranijih konvencija i realizacije i ratifikacije prijedloga koji su neposredno prije drugog svjetskog rata bili fiksirani u Društva naroda.

Neposredno poslije drugog svjetskog rata od 1945. pa do 1960. godine redovito su dolazili na tapet zahtjevi restitucije konfisciranih i opijeskanih umjetničkih, historijskih i naučnih predmeta, materijala, zbirki, spomenika, arhivske građe, biblioteka i analognog što je u teku rata od okupacionih vlasti odnešeno iz muzeja, galerija, ustanova, i privatnih zbirki i posjeda. Ovi zahtjevi bili su bazirani na ranijim međunarodnim konvencijama za zaštitu spomenika kulture.

Repatrijacija i restitucija analognog materijala u znatnom opsegu je obuhvatila i materijal sa našeg nacionalnog i državnog teritorija. Znatna teškoća za komisije, koje su vršile restituciju našeg materijala, bila su u posebnijemju dokumentacije za konkretizaciju zahtjeva. Pomanjkanja stručnog inventara i fotodokumentacije, odnosno mogućnosti identifikacije određenog materijala omogućavaju postavljanje konkretnih zahtjeva za vraćanje materijala ustanovama.

Ove okolnosti i iskustva postavljaju imperativne zahtjeve ustanovama, kojima su takve zbirke povjerene, da usmjere rad u ustanovama u pravcu ispunjavanja konkretnih zadatka, koji su postavljeni na samu u međunarodnoj konvenciji za zaštitu spomenika kulture nego i u zakonima i propisima koji su vezani za muzejske ustanove i za rad u muzejima. To se, u prvom redu, odnosi na stručna inventiranje i valorizaciju muzejskih zbirki, da kompletiraju dokumentaciju koja je vezana za muzejske zbirke i mikrosnimanje barem najvrednijeg materijala u muzejima.

Iskustva prešlog rata i ova konkretna iskustva nakon rata bila su povod za znatne i bitne dopune ranijim međunarodnim konvencijama sa svrhom za konkretnije obaveze zemalja za zaštitu spomeničkog fonda. Stoga su u novi prijedlog konvencije unesene u prvom redu znatne obaveze svake zemlje za konkretnu provedbu zaštite vlastitog spomeničkog fonda još

za vrijeme mira, za provedbu mjera ne samo direktne nego i indirektna zaštite spomeničke građe, realizaciju fiksniranih uvjeta i preduvjeta za provedbu međunarodne zaštite i niz drugih mjera koje je svaka zemlja obavezna provesti za vrijeme mira kao preduvjeta za korištenje ove konvencije u slučaju rata. Fiksirane su i konkretnije obaveze zemalja za zaštitu spomeničke građe na okupiranom teritoriju odnosno u ratnoj zoni.

Međunarodna konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju ratnog sukoba je zakon, koji postavlja obaveze svakoj zemlji da prvo stvari osnovne preduvjeta koji daju mogućnost korištenja prava koja su ovom konvencijom stiču. Realizacija ovih uvjeta ako su obavljena za vrijeme mira, i to sa konkretnim mjerama, daje mogućnost i pravo zemljama za prijamu Konvencije i zahtjeva za njezinu primjenu u kritičnim momentima i pravo na zaštitu sa strane međunarodnih foruma.

Nakon niza predradnji, na inicijativu UNESCO-a, nakon prikupljenih prijedloga i sugestija stručnih i državnih foruma, dana je konačna redakcija prijedloga "Međunarodne konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba".

Ova konvencija donesena je na zasjedanju UNESCO-a u Haagu 14. maja 1954. godine i objavljena u publikaciji Ujedinjenih nacija u Ekiru ugovora - međunarodni ugovori i sporazumi klasificirani i upisani u prepis sekretarijata Ujedinjenih nacija - Svezak 249-1956. godina. Originalni tekst štampao je na engleskom, francuskom, ruskom i španjolskom jeziku.

Oz Konvenciju donesen je istovremeno u Haagu i Pravilnik o izvršenju Konvencije i Protokol.

Ovi akti ratificirani su od svih zemalja članica Ujedinjenih nacija odnosno UNESCO-a.

Jugoslavija, koja je bila i predložak Konvencije bila je i među prvih država koje su ovu Konvenciju i ratificirale. Kao predstavnik Jugoslavije Konvenciju u Haagu potpisali su Dr Marko Ristić i Dr Cvito Fisković.

Savezno Izvršno vijeće FNRJ već je zaključkom od 20. maja 1954. godine donijelo "Deklaraciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba". Ova Deklaracija službeno je deponirana kod UNESCO-a 12.I 1955. godine. Ovo je potvrđeno i službenim putem, aktom generalnog direktora UNESCO-a od 28.I 1965.

Deklaracija o zaštiti kulturnih dobara, koju je donijela Savezna izvršna vijeće FNRJ u Beogradu pod brojem R.p.br. 468 potpisano po Predsjednika Republika, - sadrži 12 članova u kojima se donosi i dopunjava definicija što se smatra kulturnim dobrima.

Međunarodna Konvencija sa Pravilnikom i Protokolom kao i Deklaracija FNRJ o zaštiti spomenika kulture u slučaju oružanog sukoba - sa zakonima koji su istovremeno obavezni za red na zaštiti spomenika kulture u vrijeme mira, pa stoga trebaju biti uz Masajski zakon, osnovni zakonski propisi sa red masajskih ustanova. Stoga ove akte donosimo u prilogu u cijelosti.